

Bilaga 9 – Samarbete över gränserna, Bottenvikens vattendistrikt

Bottenvikens vattendistrikt delar vatten med de nordiska grannländerna Finland och Norge. Utöver samarbetet om Torneälven och med Norge så har de nordliga vattendistrikten runt Nordkalotten återkommande samverkansmöten. Dessa möten sker mellan Länsstyrelsen i Norrbottens län tillika Vattenmyndighet i Bottenvikens vattendistrikt, de tre norra fylkena i Norge (Nordland och Jan Mayen samt Troms och Finnmark) Närings-, Trafik- och Miljöcentral (NTM-centralen) i finska Lappland.

Syftet med samverkan är att utbyta information och förbättra samordningen av vattenförvaltningen i de gränsöverskridande distrikten.

1.1 Internationellt vattendistrikt

Enligt vattendirektiv (2000/60/EG) ska ett avrinningsområde som delas mellan stater indelas som ett internationellt vattendistrikt där hela området ska förvaltas på ett samordnat sätt. I det internationella avrinningsdistriktet krävs gränsöverskridande samarbete för att det gemensamma vattnet ska uppnå de uppställda miljömålen. Varje vattendistrikt ska upprätta en egen förvaltningsplan, och inom internationella avrinningsdistrikt talar vattendirektivet även om möjligheten att upprätta en gemensam förvaltningsplan för området. I Sverige är den svenska sidan av Torneälvens avrinningsområde en del av Bottenvikens internationella vattendistrikt medan den i Finland är avdelat som ett eget vattendistrikt. Gränsvattnen som avrinner mot Norge ingår också i Bottenvikens internationella vattendistrikt. Bottenviken gränsar mot två distrikt i Norge, Nordland och Jan Mayen samt Troms och Finnmark. Troms och Finnmark var under sexårsperioden 2009–2015 och en del av perioden 2016–2021 två separata distrikt som nu slagits samman

Det ska uppmärksammas att respektive lands myndigheter bara kan besluta om de delar av dokumentet som rör områden inom det egna landet. De delar av dokumentet som beskriver områden i Sverige ska beslutas av svenska myndigheter. Information om förvaltningsplan som gäller i de norska distrikten och för Torne älv i Finland väntas beslutas i mars 2022 respektive 2021 om förvaltningsplanerna godkänns. Finska och norska förvaltningsplaner finns därför inte med som bilagor för Bottenvikens förvaltningsplan.

I Bottenvikens vattendistrikt har vi valt att beskriva de internationella distrikten som angränsar till Norge i denna förvaltningsplan och har inte upprättat någon särskild plan. För Torneälvens internationella distrikt har Sverige och Finland gemensamt tagit fram en sammanfattning av ländernas nationella förvaltningsplaner, se bilaga 10, Gemensam plan för vattenförvaltning av Torneälvens internationella avrinningsområde 2022–2027.

1.2 Samarbete mellan länderna

Finland

De regionala myndigheterna i norra Sverige och norra Finland har sedan slutet av 1990-talet arbetat tillsammans i olika projekt kring vattenförvaltningsfrågor inom Torneälvens avrinningsområde. Länsstyrelsen i Norrbotten och finska Lapplands NTM-centralen har varit ansvariga myndigheter. Finsk-svenska gränsälvskommisionen har haft en roll att främja samverkan mellan länderna. Samarbetet mellan de två länderna har främst handlat om jämförelser av metoder för att möjliggöra harmonisering av principer för övervakning, indelning, typning, karakterisering, klassificering av vattenförekomster och inventering av åtgärdsbehov.

Under 2016 presenterade Länsstyrelsen i Norrbotten inklusive Vattenmyndigheten i Bottenvikens vattendistrikt och Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland en beskrivning av behov och utmaningar med det gränsöverskridande arbetet (Öhman, o.a., 2016).

Utifrån slutsatser och definierade utvecklingsbehov i den gränsöverskridande planen upprättade länderna en "action plan" för hur ansvariga myndigheter i Sverige och Finland kan arbeta gemensamt under perioden 2016–2021. Arbetet gjordes på uppdrag av Miljöministeriet och Jord- och skogsbruksministeriet i Finland och Havs- och vattenmyndigheten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap i Sverige. I arbetet ingick även att beskriva hur arbetet med vattenförvaltning i Torneälven kan synkroniseras med arbetet med EU:s översvämningdirektiv (2007/60/EG). Den regionala arbetsgruppen har sedan prioriterat gemensamma arbetsinsatser utifrån tillgängliga resurser och anpassat tidsplanen till att följa det nationella arbetet så långt som möjligt. Det finns beskrivet i en överenskommelse mellan Länsstyrelsen i Norrbotten tillika Vattenmyndigheten i Bottenvikens vattendistrikt och finska Lapplands Närings-, Trafik- och Miljöcentral (NTM-centralen) och Finsk-svenska gränsälvskommisionen, se bilaga 10.

Möten mellan Sverige och Finland

Samverkansmöten mellan Länsstyrelsen i Norrbotten, Vattenmyndigheten i Bottenvikens vattendistrikt, finska Lapplands Närings-, Trafik- och Miljöcentral (NTM-centralen) och Finsk-svenska gränsälvskommisionen har även skett regelbundet om aktuella frågor rörande Torneälven. Några viktiga uppgifter har varit att utvärdera vilken grad av samordning som kan uppnås i distriktets planer och program och att identifiera vilka insatser som behövs för att stärka samordningen ytterligare. Arbetet har även involverat ländernas nationella myndigheter. Den regionala arbetsgruppen har tagit fram en gemensam sammanställning av ländernas påverkansanalys, statusbedömningar och åtgärds- och normförslag för det internationella distriktet. De vattenförekomster som utgör landgränsen mellan Sverige och Finland har särskilt granskats och statusbedömningen och normer för dessa har harmoniserats utifrån tillgänglig data från båda länderna.

De finska och svenska myndigheterna samarbetade om förvaltning av vatten även innan vattendirektivet kom till. Redan 1971 undertecknade Finlands och Sveriges regeringar en överenskommelse om det finsk-svenska gränsälvsområdet. Då inrättades Finsk-svenska gränsälvskommisionen som inledde sitt arbete 1972. Denna kommission fungerade primärt som en tillståndsmyndighet i vattenfrågor. År 2010 gjordes en ny överenskommelse mellan länderna som trädde i kraft den 1 oktober 2010, i form av lagar i båda länderna (Prop 2009/10:212). Överenskommelsen innebar att prövningen av tillståndsärenden överfördes till

prövningsmyndigheterna i respektive land och att en ny Finsk-svensk gränsälvskommission bildades. Den nya kommissionens huvuduppgift är att främja ländernas samordning av program och planer, inklusive de inom vattenförvaltningen i enlighet med artikel 3.4 i vattendirektiv (2000/60/EG). Kommissionen ska även övervaka tillämpningen av överenskommelsen i båda länderna och främja samarbete i vatten- och fiskefrågor i regionen.

Norge

Nationellt är det sju vattendistrikt som korsar riskgränsen mellan Norge och Sverige. Riksgränsen följer till stor del toppen av fjällkedjan mellan länderna. De flesta gränsöverskridande vattenområden har majoriteten av sin areal i det nedströms liggande landet.

Bottenvikens vattendistrikt gränsar till två vattendistrikt på den norska sidan, Nordland och Jan Mayen samt Troms och Finnmark fylken (karta 2). För att säkerställa en samordnad vattenförvaltning mellan länderna har samarbetet fokuserat på jämförelser och harmonisering inom metoder för indelning, typning, karakterisering, riskbedömning och klassificering av vattenförekomsterna som gränsar till Norge.

Samordningen har också innefattat dialog i syfte att samordna miljö kvalitetsnormer, åtgärdsprogram och övervakningsprogram för att underlag till beslut om hur vattenförvaltningen ska bedrivas år 2022–2027 ska ske enhetligt på båda sidor om riksgränsen (Vattenmyndigheterna, 2013).

Möten mellan Sverige och Norge

Under förvaltningscykel 2016–2021 har flera möten genomförts mellan Sverige och Norge. Denna samverkan resulterade i en överenskommelse mellan länderna som varit styrande för hur arbetet har bedrivits och fortsättningsvis ska bedrivas. 2017 deltog Sverige på ett nordiskt möte som arrangerades av det norska miljödirektoratet där gemensamma utmaningar för länderna diskuterades.

Hösten 2017 träffades också de nordiska länderna i Bottenviken vid ett möte som finansierades av Nordkalotträdet. Fokus var att diskutera distriktsspecifika utmaningar som länderna delade och möjligheter att synkronisera arbetet inför revidering av förvaltningsplaner och åtgärdsprogram 2021. Syftet med dessa samverkansmöten var att arbeta fram en strategi med principer och tillvägagångssätt för gemensam statusklassificering, förvaltningsplan och åtgärdsprogram för områden som delas mellan länderna.

I mars 2019 deltog också Sverige med representanter från Bottenhavets vattendistrikt vid en nationell vattenmiljökonferens och forskningsdag i Oslo. Konferensen, som hade betoning på vattenrelaterade frågor och utmaningar, samverkan var en uppstart för Norges arbete med kommande revidering av förvaltningsplaner och åtgärdsprogram. Bland annat presenterades hur långt Norge kommit med att nå miljömålen, hur de kan få nya och bättre förvaltningsplaner och åtgärdsprogram och vem som ska göra vad och när. Informationen från mötet fördes vidare till Vattenmyndigheten i Bottenvikens vattendistrikt och är en del av grunden för vår samverkan.

Vattenmyndigheten i Bottenvikens vattendistrikt har tillsammans med de norska distrikten för avsikt att samverka mer kontinuerligt under sexårsperioden 2022–2027.

Avrinningsområde som gränisar mot Finland

Torneälvens avrinningsområde är 40 157 kvadratkilometer stort och dess vatten rinner till största delen igenom både Sverige och Finland även om mycket små delar av området även ligger i Norge. Avrinningsområdet består av tre stora älvar Könkämä, Torne och Muonio älvar samt ett stort antal mindre biflöden. Huvuddelen av avrinningsområdet ligger i Sverige och ungefär en tredjedel i Finland. Nationsgränsen har dragits mitt i huvudälvfåra, därav korsar inga vattendrag medlemsstaternas gränser. Det finns däremot grundvattenförekomster som ligger i de båda länderna. Till området hör även kustvattnen utanför Torneå och Haparanda.

Avrinningsområde som gränisar mot Norge

33 avrinningsområden korsar riksgränsen mellan Norge och Sverige. Av dessa rinner 14 från Norge till Sverige.

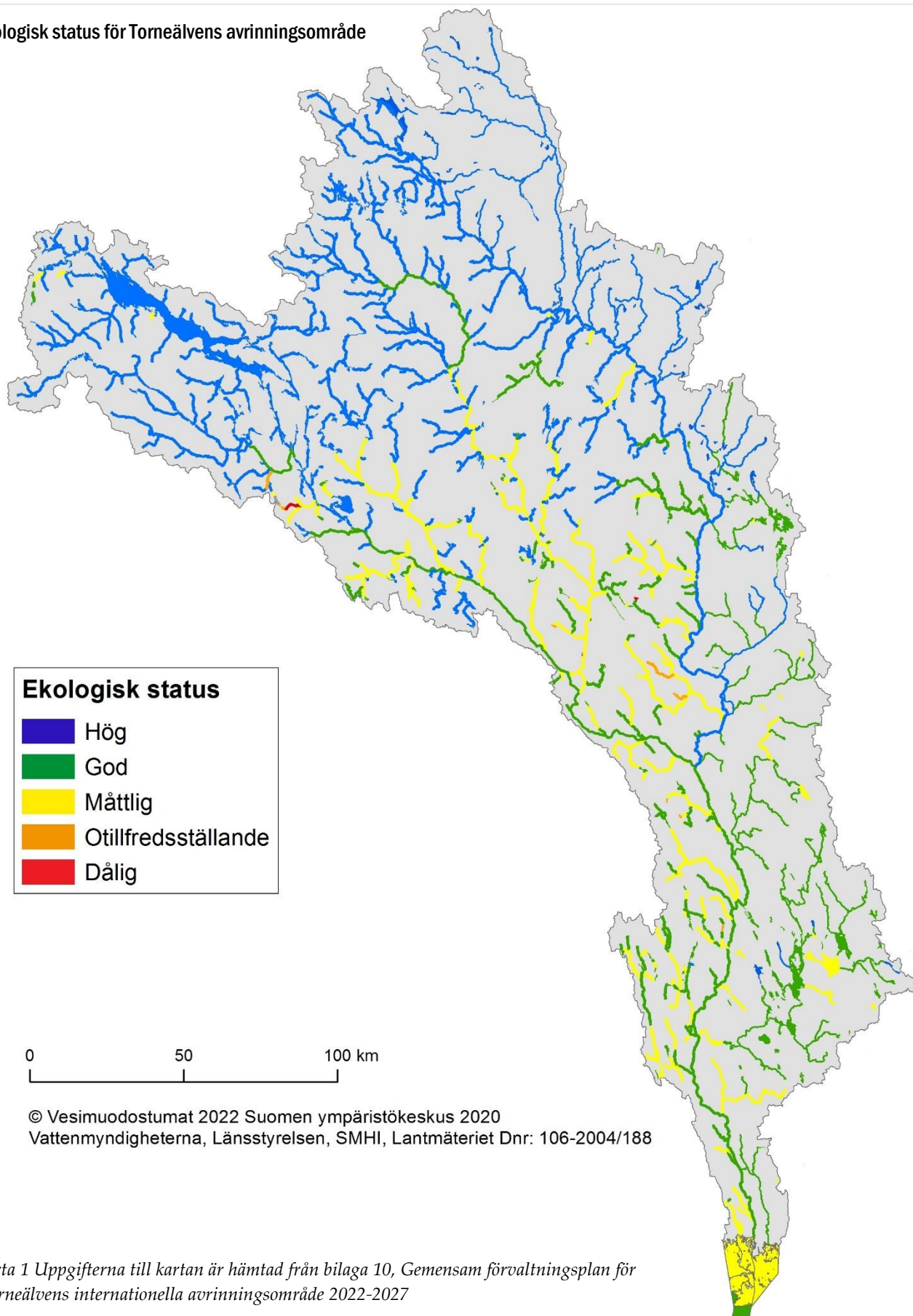
Bottenvikens vattendistrikt omfattar tio avrinningsområden som delas med Norge. En utgångspunkt för samarbetet är att det så långt som möjligt är det nedströms liggande landets förvaltning som ska tillämpas (karta 2). Avsteg från principen att nedströmslandets metoder tillämpas redovisas och motiveras i respektive lands databas för bedömningar (VISS; Vann-Nett).

Avrinning mellan Sverige och Norge

Figur 1 Karakterisering, klassificering och riskbedömning ska följa avrinningsområdet istället för landsgränser och det nedströms liggande landets förvaltning ska så långt möjligt tillämpas.

Ekologisk status för Torneälvens avrinningsområde

Ekologisk status

- Hög
- God
- Måttlig
- Otillfredsställande
- Dålig

0 50 100 km

© Vesimuodostumat 2022 Suomen ympäristökeskus 2020
Vattenmyndigheterna, Länsstyrelsen, SMHI, Lantmäteriet Dnr: 106-2004/188

Karta 1 Uppgifterna till kartan är hämtad från bilaga 10, Gemensam förvaltningsplan för Torneälvens internationella avrinningsområde 2022-2027

Norge – Nordland och Jan Mayen samt Troms och Finnmark

Karta 2 Sveriges och Norges vattendistrikt. Den röda linjen visar riksgräns och grå linje distriktsgränser.

1.3 Kartläggning och analys

Indelning av vattenförekomster och typning

Indelning och statusbedömning av de vattenförekomster som delas mellan Sverige och Finland samt Norge har gjorts gemensamt. För övriga vattenförekomster har länderna följt sina respektive nationella riktlinjer. De nationella riktlinjerna för typindelning av vatten har jämförts, men det har inte varit aktuellt att harmonisera metoderna då länderna delar syn på status och riskbedömning för de gemensamma vattenförekomsterna. Det finns några grundläggande skillnader i hur indelningen av vattenförekomsterna har sett ut i Sverige, Finland och i Norge. Nedan syns en jämförelse mellan våra länders urval.

Sveriges vattenförekomstindelning:

- Skala 1:250 000.
- Homogenitet avseende kategori, typ, status och påverkan.
- Sjöar > 0,5 km² är vattenförekomst.
- Vattendrag > 10 km² tillrinningsområde är vattenförekomst (det finns avvikelser där små vattendrag är avgränsade som vattenförekomster samt där vattendrag >10km² inte är avgränsade som vattenförekomster).
- Eftersträvar hydrologiskt samband, men är inget krav.
- Skyddade områden.
- Påverkade vattenförekomster som verifierats utifrån genomförd påverkansanalys.

Finlands vattenförekomstindelning:

- Homogenitet avseende kategori, typ, status och påverkan.
- Sjöar > 0,5 km² är vattenförekomst.
- Vattendrag > 100 km² tillrinningsområde samt några vattendrag med tillrinningsområde på 10-100 km².
- Skyddade områden.
- Av mänsklig verksamhet kraftigt påverkade vatten.

Norges vattenförekomstindelning:

- Skala 1:50 000.
- Alla sjöar > 0,5 km² är vattenförekomst.
- Alla påverkade sjöar är vattenförekomst.
- Alla sjöar < 0,5 km² räknas som vattendrag.
- Alla vattendrag ingår i nätverket.
- Inget övrigt vatten finns.
- Man grupperar flera mindre vattendrag till en vattenförekomst.

Mer information om metodik och arbetssätt i Sverige finns i bilaga med riktlinjer som vattenmyndigheterna tagit fram under perioden 2009–2015.

Andel vattenförekomsternas ekologiska status i olika statusklassificeringar i Torneälvens internationella avrinningsområde

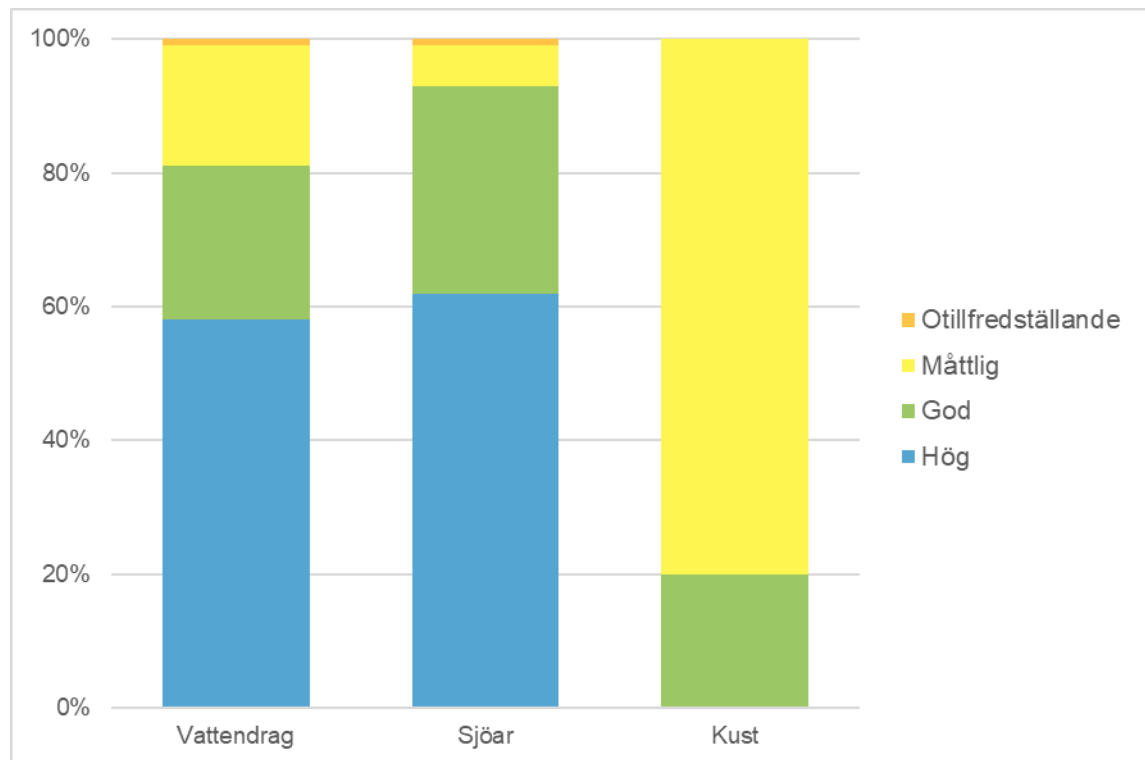

Diagram 1 Ekologisk status med andel vattenförekomster i respektive statusklass. Den svenska benämningen hög, god, måttlig, otillfredsställande och dålig används. Dålig statusklassificering förekommer endast i mindre än 0,5 % i någon vattenförekomst och är därför exkluderad. Diagrammet är hämtat från förvaltningsplanens bilaga 10, Gemensam förvaltningsplan för Torneälvens internationella avrinningsområde 2022–2027,

Vattenförekomster i Torneälvens avrinningsområde

	Totalt
Grundvatten	488
Kustvatten	10
Sjöar	442
Vattendrag	771
Totalt	1711

Tabell 1 Totala antalet sjöar och vattendrag som korsar riksgränsen mellan Sverige och Finland inom Torneälvens avrinningsområde i Bottenvikens vattendistrikt.

Över 80 procent av vattendragen och 90 procent av sjöarna i avrinningsområdet har hög eller god ekologisk status och uppfyller därmed miljö kvalitetsnormerna (diagram 1). Resten, cirka 19 procent av floderna och 7 procent av sjöarna, är i måttlig till dålig ekologisk status och kräver åtgärder för att uppnå miljömålet god status. De inre kustvattenförekomsterna är i måttlig status på grund av övergödning, medan de yttre vattenförekomsterna bestående av 20 procent av avrinningsområdet bedöms ha god ekologisk status. Mer information om hur Sveriges och Finlands vattenförvaltning, inom Torneälvens avrinningsområde, är organiserat finns att läsa i bilaga 10, Gemensam förvaltningsplan för Torneälvens internationella avrinningsområde 2022–2027.

Vattenförekomster i avrinningsområde mellan Bottenviken, Nordland och Jan Mayen samt Troms och Finnmark

	Totalt
Sjöar	31
Vattendrag	39
Totalt	70

Tabell 2 Totala antalet sjöar och vattendrag som korsar riksgränsen mellan Sverige och Norge i Bottenvikens vattendistrikt.

I en jämförelse mellan de svenska och norska avrinningsområdena som gränsar till varandra inom Bottenvikens vattendistrikt uppnår både de svenska och norska vattenförekomsterna i allmänhet hög status. Det finns några vatten på båda sidor om landsgränsen som är påverkade av vattenkraft och dessa har god eller sämre än god status. Skillnader i bedömning och statusklassificering beror framförallt på nationella olikheter i bedömningsgrunder för Sverige respektive Norge.

Norge

Bottenviken, Nordland och Jan Mayen samt Troms och Finnmark har eftersträvat att få likadana klassificeringar i vattenförekomsterna som korsar gränsen. Synkning av statusklassificering genomfördes vid årsskiftet 2020–2021. Samarbete mellan länsstyrelsen och fylkesmännen har gett en god utgångspunkt för klassificeringen. Till stor del är klassificeringen baserad på insamlade data, kartanalyser och lokal kunskap. I de fall klassificeringen har skilt sig mellan länderna men samtidigt varit god eller hög har vi inte prioriterat att komma fram till en gemensam klassificering.

Den långsiktiga målsättningen med gränsvattensamarbetet i gränsöverskridande avrinningsområden är att det nedströms liggande landets principer för vattenförekomstindelning och typning tillämpas i hela avrinningsområdet. Det övergripande kravet är att vattenförekomster på båda sidor om gränsen jämkas ihop så att det inte förekommer några sjöar, vattendrag eller grundvattenförekomster som "upphör" vid gränsen.

Fördelning av vattenförekomster i olika statusklasser för gränsvatten mellan Sverige och Norge i Bottenvikens vattendistrikt

Normalt finns inget åtgärdskrav i dessa vattenförekomster. Statusen får dock inte försämrats, men i vissa skyddade områden kan det bli aktuellt att arbeta för en höjning från god till hög status.

Det finns endast ett fåtal vattenförekomster med åtgärdskrav, alltså där ekologisk status eller potential är sämre än god. Påverkan härrör i dessa vattenförekomster från vattenkraft.

Klassificering av ekologisk status för Sverige respektive Norge

Figur 2 Klassificeringsfärger och benämning på ekologisk status för respektive land. Pilen till höger visar att god och hög status inte får försämrats och den till vänster visar på att de sämre än god status måste uppnå god eller hög status.

Ekologisk status för vattenförekomster som korsar riksgränsen mellan Sverige och Norge.

Ekologisk status för ytvattenförekomster i gränsvattenområdet	
	Sjöar och vattendrag
Totalt antal vattenförekomster	70
Hög ekologisk status	53
God ekologisk status	13
Måttlig ekologisk status	2
Otillfredsstillande ekologisk status	2
Dålig ekologisk status	0

Tabell 3 Totala antalet vattenförekomster som korsar riksgränsen mellan Sverige och Norge nationellt samt vilken ekologisk status dessa vattenförekomster har.

Det finns några grundläggande skillnader i hur indelningen av vattenförekomsterna har sett ut i Sverige och i Norge. Norges metod innebär i princip att alla sjöar och vattendrag som är påverkade är egna vattenförekomster och att alla övriga vattendrag ingår i det hydrologiska nätverket. Sverige har ingen sådan principindelning.

Gränsvattenförekomsterna på svensk sida och norsk sida skiljer sig idag med olika ID-sättning. Sverige fick under sexårsperioden 2016–2021 en ny ID-sättning för samtliga vattenförekomster. Under samma sexårsperiod har också vägledningen förändrats och

samtliga gränsvattenförekomster har numera ett gemensamt ID som indikerar att vattenförekomsten är gränsöverskridande.

Vid synkning av statusklassificering för gränsvattenförekomst i Bottenvikens vattendistrikt har vi fokuserat på de vattenförekomster som har sämre än god status. Synkning genomfördes vid årsskiftet år 2020–2021.

Jämförelser mellan kartunderlagen från Norge och Sverige visar på att det i enstaka fall finns luckor i vattenförekomstindelningen som bör ses över och rättas till. Dessa luckor handlar exempelvis om vattenförekomster som rinner in i Sverige och tillbaka till Norge men där hela vattenförekomsten endast syns i norskt kartunderlag. Det finns även vattenförekomster som endast finns på svensk sida trots att de även borde vara vattenförekomster i Norge. Dessa frågor har lyfts till de nationella myndigheterna i Norge och Sverige som sköter vattenförekomstindelningen.

En jämförelse av typindelning av de vattenförekomster som korsar gränsen mellan länderna visar på att skillnader finns som inte kunde harmoniseras under sexårsperioden 2016–2021. Utebliven harmonisering kommer dock inte att ha någon betydelse för åtgärdsprogrammets utformning för sexårsperioden 2022–2027. Sådana frågor tas istället med i den ordinarie förvaltningen och i den samverkan som sker mellan länderna under perioden 2022–2027. Under den perioden kommer även en harmoniserad typindelning att ses över. I Norge har man exempelvis fler typkriterier för humus, alkalinitet och turbiditet, vilket innebär att det är fler möjliga typer i Norge. I Sverige finns det två kategorier för humus respektive alkalinitet medan turbiditet inte alls är grund för typindelning. För mer information om Sveriges typindelning, se Bilaga 3 - Register över utsläpp och spill.

Vid samarbetet mellan Bottenviken och Nordland och Jan Mayen under sexårsperioden 2009–2015 konstaterades att sjön Silbjaure/Sölvbekken som ligger intill Nasa silvergruva borde avgränsas som vattenförekomst eftersom den är förorenad. Den har nu blivit avgränsad som vattenförekomst på svensk sida och statusen bedöms som hög med låg tillförlitlighet då det behövs fler mätningar av metaller i sjön. Det finns indikationer på förhöjda zink-halter i sjön, medan övriga metaller visar på halter under gränsvärden eller bedömningsgrunder. Området runt Nasa silvergruva har Riskklass 1 i klassificeringen av förorenade områden. Det är riskklassificerat i både Norrbotten och Västerbotten.

1.4 Miljöproblem över gränserna

Den miljöpåverkan som förekommer i gränsvattenförekomsterna skiljer sig inte åt från de problem som vi har inom Bottenvikens vattendistrikt. Således är de huvudsakliga problemen i första hand hydromorfologisk påverkan i form av vattenkraft och vandringshinder samt kvicksilverföreningar för både vattenförekomster som angränsar mot Finland och Norge.

Hydromorfologiska förändringar

Finland

Inom Torneälvens avrinningsområde utgörs hydromorfologisk påverkan framför allt av vandringshinder, tidigare flottningsleder och dikning.

Inom den finska delen av Torneälvens avrinningsområde genomförde Finland under 1970- och 1980-talen större åtgärdsprojekt för att återställa vattendrag påverkade av tidigare flottning. I Sverige har även åtgärder vidtagits för att restaurera flottningspåverkade vattendrag, men i varierande utsträckning och med olika utgångspunkt. Här kvarstår fortfarande åtgärdsbehov i flera vattenförekomster. Mer information om dessa vattenförekomster finns i svenska databasen Vatteninformationssystem Sverige (VISS) samt i finska metadatabasen OIVA samt i rapport för projektet TRIWA III (Alanne, Bergman, Johansson, Kangas, & Rydström, 2014).

Norge

Klassificering av påverkan från hydromorfologiska förändringar har setts över under sexårsperioden 2016–2021 i Sverige. Översynen har inneburit anpassning till nya principer som styr klassificeringen uppströms och nedströms i vattenförekomster med vandringshinder, vilket resulterat i sänkt status för flera biflöden. För gränsvatten mellan Norge och Sverige är det främst vattenkraftsverksamhet som påverkar hydromorfologin negativt. I Norge har man tagit hänsyn till påverkan i vattenförekomster uppströms exempelvis genom regleringsdammar och dessa har mestadels fått god status istället för hög. Svenska vattenförekomster som ligger uppströms ett norskt vandringshinder klassificeras därför ned på svensk sida för att följa nedströmslandets principer. Även på norsk sida har vissa revideringar av klassificering skett efter samråd för att uppnå en harmoniserad klassificering. Principer för hanteringen av vattenkraftens påverkan i biflöden har hanterats nationellt på vardera sidan om gränsen, därefter har harmonisering mellan distrikten skett.

Kvicksilver

Kvicksilver är ett gränsöverskridande miljöproblem. Både Sverige och Finland har under en längre tid mätt kvicksilverhalter i biota, främst fisk, och utgått från dess halter i fisk vid statusklassificering. I Sverige och Finland finns det höga halter av kvicksilver i miljön till följd av många års utsläpp och deposition kombinerat med marker som lätt binder kvicksilver. Därför är kvicksilverhalterna höga i de flesta vattenförekomsterna, och människor rekommenderas att inte äta till exempel gädda eller abborre i stora mängder.

Det finns egentligen inga skillnader mellan kvicksilverhalterna i fisk i Sverige och Finland, men när det gäller klassificering av den kemiska statusen med avseende på kvicksilverhalter i vattenförekomsterna, har länderna olika tillvägagångssätt. I Sverige används uppsatt gränsvärde (0,02 mg/kg) (prioämnesdirektiv (2008/105/EG)) medan man i Finland tillämpar ett högre gränsvärde. I Sverige anses vattenförekomster bara ha god kemisk status om koncentrationerna i biota såsom fisk understiger 0,02 mg/kg.

Finland har valt att ta hänsyn till en bedömning av bakgrundshalter av kvicksilver i biota, det vill säga koncentrationer som är låga jämfört med normalfördelningen av kvicksilverhalter i de finska sjöarna. Klassificeringen av kemisk status för kvicksilver baseras på uppsatt gränsvärde 0,02 mg/kg plus bakgrundshalt. Detta gränsvärde ligger mellan 0,20 och 0,25 mg/kg, beroende på typen av vattenförekomst.

Det medför att i Sverige är statusen, i nuläget, satt som uppnår ej god kemisk status i alla ytvattenförekomster. Vad gäller miljö kvalitetsnorm har detta satts som sänkt kvalitetskrav, och för att kvicksilver inte ska överskugga övrig klassificering av kemisk status, har Sverige valt att redovisa kemisk status för kvicksilver separat.

Även för PBDE bedöms alla ytvattenförekomster i Sverige överskrida gränsvärdet enligt prioämnesdirektivet. Skillnaden i klassificeringsmetod resulterar i att de svenska vattnen ser ut att vara mer exponerade för kvicksilver och PBDE, trots att det egentligen inte finns några stora skillnader i miljön.

För att i framtiden kunna harmonisera vattenförvaltningen inom Torneälvens avrinningsområde behöver bland annat statusklassificering och kvalitetskravet för kvicksilver harmoniseras. Frågan är lyft inom berörda myndigheter i Sverige och Finland, liksom till Europiska kommissionen.

Kemisk status

För kemisk status för kvicksilver kommer Sverige att sänka statusen med anledning av att det i vattendirektivet för vatten anges ett gränsvärde, det vill säga den tillåtna halten för kvicksilver i biota på 20 mikrogram per kilogram (ug/kg) (prioämnesdirektiv (2008/105/EG)). I Sverige idag överstiger kvicksilver gränsvärdet i alla ytvattenförekomster; sjöar, vattendrag och kustvatten. Svensk klassificering har genomförts mot den bakgrundshalt som kommer från direktivet och därför uppnår ingen av vattenförekomsterna god kemisk status. Polybromerade difenyletrar (PBDE) hanteras på samma sätt som kvicksilver med mindre strängt krav eftersom gränsvärdet för biota överskrids på alla platser i Sverige.

Norge

På norsk sida är dessa vatten ännu oklassificerade med avseende på kemisk status. Eftersom de svenska vattenmyndigheterna inte får lämna kemisk status som oklassificerad är det inte möjligt att lämna vattenförekomster i gränsområdena oklassificerade för att följa nedströmslandets principer. Frågan om hur kemisk status ska hanteras i gränsvatten behöver tas upp nationellt både på svensk och på norsk sida så att det finns en överensstämmelse mellan distrikten.

Finland

Perfluorerade ämnen (PFAS/PFOS) har kartlagts i större omfattning under sexårsperioden 2016–2021 i Sverige vilket resulterat sänkt status för några vattenförekomster på svensk sida av Torneälven. Föroreningarna härrör oftast från brandövningsplatser eller släckinsatser där brandskum nyttjats.

Främmande arter

Finland

Främmande arter har inte bedömts under sexårsperioden 2016–2021 eftersom underlaget varit bristfälligt. Sedan tidigare har Sverige en vattenförekomst i Muonioälven där det förekommer vattenpest, men detta har inte lett till att vattenförekomsten fått sänkt status. Emellertid har främmande arter som parasiten laxdjävul (*Gyrodactylus salaris*) påverkat klassificeringarna i de norska distrikten. Därför har Finland, Sverige och Norge kommit överens om att framöver genomföra gemensamma åtgärder, exempelvis informationsinsatser, för att hindra spridningen av parasiten.

Norge

Klassificeringen av främmande arter skiljer sig åt mellan länderna. I Sverige har främmande arter inte bedömts under sexårsperioden 2016–2021. Detta med anledning av osäkert bedömningsunderlag. Under sexårsperioden 2009–2015 var däremot bäckröding klassificerad som främmande art i Bottenviken. Nordland och Jan Mayen samt Troms och Finnmark har klassificerat abborre, harr, röding, elritsa och laxdjävul som främmande arter. För gränsvattenförekomsterna är det endast parasiten laxdjävul som påverkat klassificeringarna i Norge. Utbredningen av laxdjävul behöver undersökas och kartläggas under perioden 2022–2027. Informationskampanjer är viktiga och enkla medel som förebyggande åtgärd för detta.

Ett provförsök att bekämpa arten smal vattenpest i en damm i Luleå, Norrbottens län. Foto: Länsstyrelsen i Norrbotten, Sara Byrsten.

1.5 Övervakning

Finland

I nuläget finns inget gemensamt övervakningsprogram för Torneälvens avrinningsområde. Länderna arbetar således efter egna nationella övervakningsprogram anpassade efter sin egen nationella lagstiftning och sina egna administrativa gränser. Ländernas miljöövervakningsprogram skiljer sig därför åt och eftersom bägge nationerna har brister i övervakningen, särskilt i fjällområdena, finns det flera anledningar att utveckla samarbetet kring övervakningen. Därför är ambitionen på sikt, för att kunna göra jämförbara bedömningar och förbättra övervakningen av miljötillståndet inom hela Torneälvens avrinningsområde, att anta ett gemensamt övervakningsprogram. Mer information om det föreslagna gemensamma övervakningsprogrammet finns att läsa i rapporten *The River Torne International Watershed – Common Finnish and Swedish typology, reference conditions and suggested harmonised monitoring program* (Elfvendahl, Liljaniemi, & Salonen, 2006).

Norge

Merparten av de 33 gränsöverskridande avrinningsområdena har mindre än sju procent av sin areal i det uppströms belägna landet. De flesta av områdena har obetydlig antropogen påverkan och kan därför antas ha god eller hög vattenstatus. Övervakning och åtgärdsprogram kommer därför inte att vara aktuellt för en stor del av de gränsöverskridande avrinningsområdena.

Pågående övervakning i distrikten Bottenviken, Troms och Finnmark samt Nordland och Jan Mayen är utformad till att anpassa ländernas olika övervakningsbehov. Behovet av övervakning bör sättas i relation till påverkanstrycket. En ambition inför kommande förvaltningscykel är att sammanställa befintlig övervakning i gränsvattnen och använda det som referens för framtida övervakningsprogram.

En samordnad övervakning kan exempelvis handla om utredning av kvicksilver och förekomsten av parasiten *Gyrodactylus salaris* genom övervakningsprogram i stora sjöar, exempelvis Råstojaure, Leinavatn och referensälvar. Ett område som skulle kunna vara aktuellt för samordnad övervakning mellan länderna är området i närheten av Nasa silvergruva. Där finns behov av mer undersökningar och problemkartläggning eftersom prover visar på låga pH-värden och höga blyvärden i marken. Området är även riskklassificerat som klass 1 i klassificeringen av förorenade områden. I karta 3 kan man se de övervakningsstationer som finns i gränsvattnen i Sverige. I Bottenvikens vattendistrikt görs ingen övervakning i Norge i gränsvatten mot Sverige.

Sverige och Norge delar även gemensamma unika naturvärden som till exempel fisktomma sjöar kring gränsen vid Torneträsk. Ett eventuellt framtida gemensamt projekt skulle kunna vara att jämföra data som finns mellan länderna och ta reda på om det finns behov av åtgärder för att bevara dessa unika miljöer.

På norsk sida finns möjlighet att ställa krav på kraftbolagen att utföra fiskeundersökningar, vilket regleras genom villkoren i tillstånden. På svensk sida kommer alla vattenkraftsverksamheter att omprövas under en period på 20 år enligt den nationella planen för moderna miljövillkor för vattenkraften som regeringen beslutat om (Regeringskansliet, 2020). Inom ramen för dessa prövningar ställs krav på moderna miljövillkor och att samtliga vattenkraftsverksamheter ska ha tillstånd motsvarande de regler som finns i miljöbalk (MB, 1998:808).

1.6 Miljökvalitetsnormer

Respektive land klassificerar sina vattenförekomster samt beslutar om nationella miljökvalitetsnormer och miljömål. Normerna är rättsligt bindande styrmedel, vilket innebär att de endast kan beslutas för vattenförekomster inom respektive land. Med andra ord kan de svenska vattenmyndigheterna inte besluta om bindande miljökvalitetsnormer för de delar av gränsöverskridande vattenförekomster som ligger på norsk sida, och därmed utanför svenskt territorium. Samordning och harmonisering av olikheter i gränsvattenförekomster är därför väsentligt för att kunna nå målen enligt vattendirektivet.

Finland

Under 2008 kom Sverige och Finland överens om gemensamma miljökvalitetsnormer/miljömål för de gemensamma ytvattenförekomsterna. De gemensamma målen är att bevara nuvarande status, alternativt höja vattenstatusen från god till hög. Länderna har även beaktat målen för gemensamma Natura 2000-områden, och bedömde 2008 att dessa områden skulle nå målen till 2015, vilket också skedde. Sedan dess har flera exploateringsprojekt i området lett till att några av vattenförekomsterna längs landsgränsen bedöms vara i risk att bibehålla hög eller god status, vilket är viktigt att övervaka.

För majoriteten av övriga vattenförekomster inom avrinningsområdet är ambitionen att miljökvalitetsnormen/miljömålet god vattenstatus skulle uppnås senast 2015, men ett fåtal vattenförekomster har undantag i form av tidsfrist. I den finska delen av Torneälvområdet har sju sjöar, sju vattendrag och två kustvattenförekomster fått förlängd tidsfrist. På den svenska sidan är tidsfristerna för alla vattenförekomster förlängda till 2027, om de har lägre klassificering än god status i nuläget.

Norge

Miljökvalitetsnormer (motsvarande miljömål i Norge) beslutas för alla vattenförekomster. Det som skiljer de svenska miljökvalitetsnormerna från de norska miljömålen är att i Sverige är målåren 2021 och 2027 medan målåren är 2027 och 2033 i Norge. För de vattenförekomster som har sämre än god status kommer ett undantag i form av mindre strängt krav behöva harmoniseras mellan länderna. Om kemisk status ska hanteras som ett undantag efter svensk hantering blir normen god status med undantag för mindre strängt krav för kvicksilver. På norsk sida är dessa vatten ännu oklassificerade. Harmonisering för såväl vilken typ av undantag som ska tillämpas samt hanteringen av kemisk status behöver lösas på nationell nivå innan frågorna kan lösas mellan distrikten. Normerna fastställs utifrån de överenskomna harmoniserade statusklassificeringarna mellan Bottenviken och Troms och Finnmark respektive Bottenviken och Nordland och Jan Mayen.

1.7 Åtgärder

Förvaltningsplan och åtgärdsprogram för avrinningsområdet upprättas, för sexårsperioden 2022–2027, separat inom respektive land. Allmänt kan sägas att Sveriges åtgärdsprogram riktas mot myndigheter och kommuner, medan Finland riktar sina åtgärder direkt till olika sektorer. Dessa olikheter beror främst på nationella skillnader inom ländernas miljölagstiftning.

Finland

Åtgärdsbehoven i det internationella avrinningsområdet sammanfattas i den gemensamma finsk-svenska planen för gränsöverskridande vattenförvaltning 2022–2027.

De gemensamma vattenförekomsterna uppnår hög eller god ekologisk status, med undantag för kustvattnen som uppnår måttlig till god ekologisk status. Mer information om specifika vattenförekomster och eventuella åtgärdsbehov finns i svenska databasen VISS samt i finska metadatabasen OIVA.

Under sexårsperioden 2022–2027 har Sverige och Finland till viss del kommit överens om gemensamma åtgärder inom avrinningsområdet, vilka bland annat beskrivs i rapporten för projektet TRIWA III som kan ses som ett delåtgärdsprogram för hydromorfologiska förändringar i de nedre och mellersta delarna av det internationella distriktet (Alanne, Bergman, Johansson, Kangas, & Rydström, 2014).

Projektet TRIWA III har presenterat en finsk-svensk åtgärdsplan för återställning av vattenmiljöer som påverkats av skogsbruk i Torneälvens avrinningsområde. TRIWA III visar på att dikespåverkan i Tornedalen är betydande, både på den svenska och finska sidan. Även vandringshinder åtgärdas och biotopvårdsinsatser behövs i vattendragen som nyttjats för flottning. Åtgärder behöver vidtas för att förbättra statusen i många vattenförekomster avseende hydromorfologisk påverkan.

Det behövs även åtgärder av avlopp och förbättrad dagvattenhantering i tätorter. Vattenskyddsområden för dricksvatten behöver upprättas eller revideras. Förorenade områden behöver saneras.

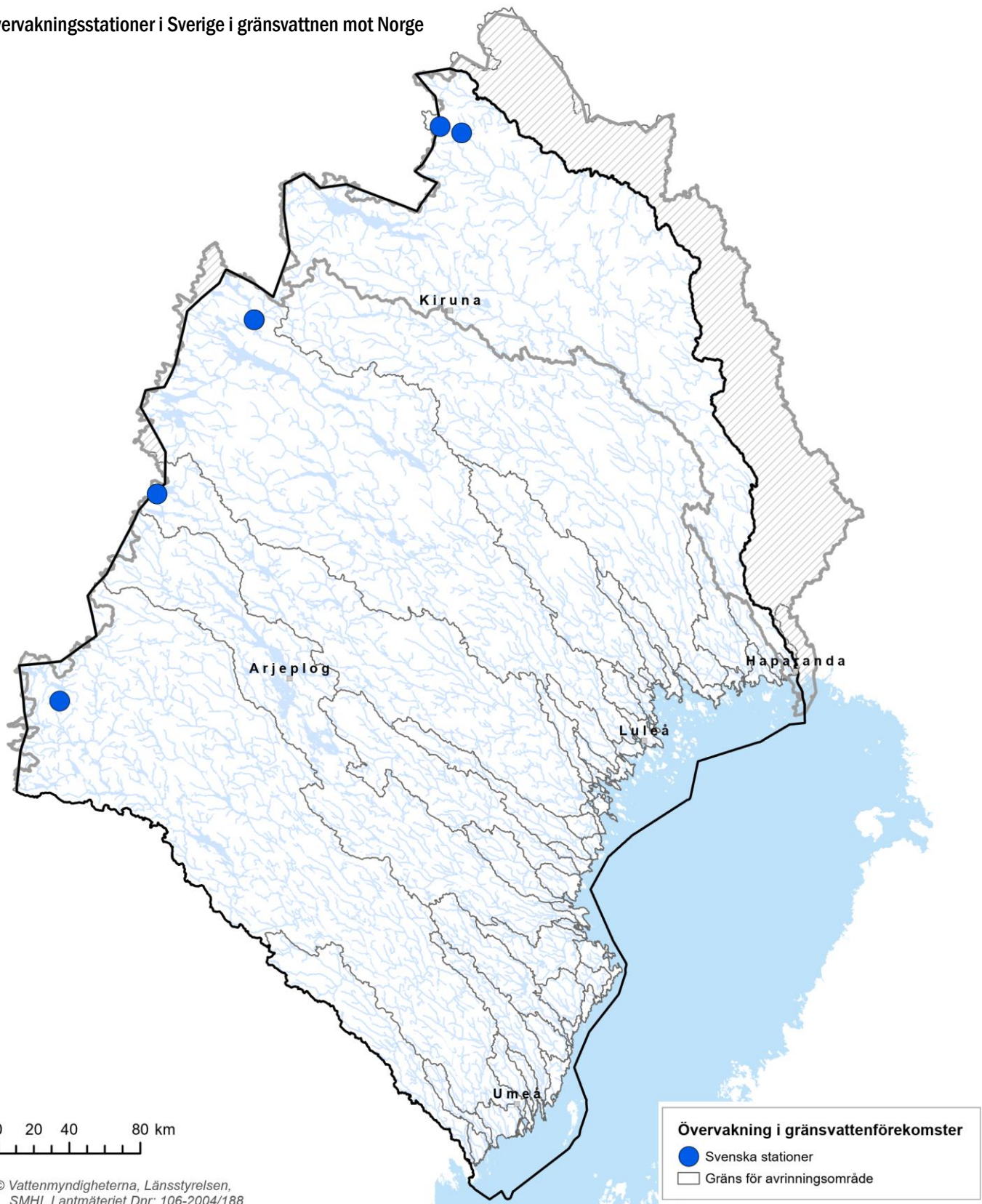
Norge

Gränsvattenförekomsterna i Sverige och Norge ligger i fjällområdet med obetydlig antropogen påverkan, vilket i allra flesta fall resulterar i god eller hög vattenstatus. Sammanfattningsvis visar genomgången av delade gränsvatten med Norge att endast ett fåtal vattenförekomster i Bottenviken har sämre än god status och detta beror på vattenkraft. Dialog om harmoniseringen i gränsvatten som är påverkade av vattenkraft har inletts under sexårsperioden 2016–2021 och kommer att fortsätta under 2022–2027.

I samverkan med Norge har frågan om laxparasiten *G. salaris* uppmärksamats. Åtgärder för att begränsa spridningen av *G. salaris* kan vara informationskampanjer som uppmärksammar fiskare på att desinficera fiskeredskap och vara restriktiva vid användning av kanot.

Inför undersökningar och fysiska åtgärder i gränsvattenförekomsterna finns det ett behov av samarbete mellan länderna.

Övervakningsstationer i Sverige i gränsvattnen mot Norge

Karta 3 Övervakningsstationer av gränsvatten i Bottenvikens vattendistrikt mot Norge. Norge har inga övervakningsstationer för vattenförekomsterna som ligger i Bottenvikens vattendistrikt. Se bilaga 10, Gemensam plan för vattenförvaltning av Torneälvens internationella avrinningsområde 2022–2027, för karta med övervakningsstationer i Torneälvens avrinningsområde.

1.8 Skyddade områden enligt vattenförvaltningsförordningen

Inom de internationella vattendistriktens avrinningsområden förekommer ett antal skyddade områden, som identifierats och utpekats enligt EU:s ramdirektiv för vatten. Enligt vattendirektivet ska medlemsstater upprätta skyddsområden för:

- dricksvattenförekomster
- badvatten
- Natura 2000-områden

En jämförelse mellan skyddade områden och vattendirektivets målsättningar kräver i första hand information om vilka andra miljömål och skyddsområden som överlappar samma vatten, såsom Natura 2000-områden. Informationen om andra miljömål har sammanställts i register över skyddade områden för att i nästa steg kopplas till respektive vattenförekomst i VISS i Sverige.

Enligt ländernas lagstiftning insamlas information från ovan nämnda skyddsområden. Informationen rapporteras till EU från respektive land.

1.9 Dricksvattenförekomster

Enligt vattendirektivet ska en dricksvattentäkt som producerar mer än 10 kubikmeter per dag eller försörjer mer än 50 personer, utgöra en vattenförekomst. Inga vattenförekomster som angränsar till Norge är utpekade som dricksvattenförekomster. Däremot är Torneälvs avrinningsområde, som gränsar från Sverige till Finland, delvis påverkad av vattenuttag för dricksvattenförsörjning i Kiruna kommun.

Finland

Inom Torneälvens avrinningsområde finns i nuläget 79 dricksvattenförekomster, varav 63 förekommer på finsk sida och 16 på svensk sida. Liksom Sverige bedömer Finland att bestämmelser i tidigare beslut om skyddsområden för grundvatten bör ses över och uppdateras.

Norge

Inom de avrinningsområden som gränsar mot Norge finns det inga vattenförekomster som har ett utpekat skydd med hänsyn till dricksvattenuttag på svensk sida.

Eftersom ett flertal av vattentäkterna är oskyddade och majoriteten av nuvarande svenska vattenskyddsområden är inrättade utifrån äldre lagstiftning bör dagens vattenskyddsområden ses över och revideras.

1.10 Badvatten

Ett badvatten/ytvattenförekomst identifieras enligt badvattendirektiv (2006/7/EG). En vattenförekomst där ett stort antal personer förväntas bada (ungefär 200 personer i enlighet med (HVMFS 2012:14)) under en dag under badsäsong, ska förklaras som ett så kallat EU-bad enligt badvattenförordning (2008:218). Enligt badvattendirektivet ska EU-medlemsländer registrera alla badplatser som omfattas av direktivet och ange badsäsongens längd.

Finland

I Finland, liksom i Sverige, ansvarar kommunen för att identifiera, övervaka och rapportera badplatser. Kommunen ansvarar också för bedömning av vattenkvaliteten och eventuella åtgärder. Inom Torneälvens avrinningsområde på den svenska sidan har inget badvatten identifierats enligt badvattendirektivet.

Norge

I Norge är det statens hälsomyndighet som har det formella ansvaret för badvatten, med vägledning från norska folkhälsoinstitutet. Det är dock kommunerna som ansvarar för att kontrollera vattenkvaliteten vid badplatser. Översyn ska ingå i regionala planer för tillsyn av särskilda områden. Dock är inte badvattendirektivet en del av det EES-avtal som Norge har med EU. Översyn av badvatten rapporteras därför tillsammans med skyddade områden enligt vattendirektivet bilaga 4.

1.11 Natura 2000-områden

Humushaltiga tjärnar och sjöar i området omfattas av skydd enligt art- och habitatdirektiv (92/43/EEG).

Finland

Sverige har i allmänhet fler men areellt mindre skyddsområden än Finland. Finlands Natura 2000-områden är generellt sett till arealen mycket större än i Sverige. Inom dessa Natura-2000 områden finns bland annat värdefulla, stora, outbyggda naturliga älvar med många naturtyper och arter som listas i art- och habitatdirektivet. Exempelvis finns flodpärlmussla, utter och hänggräs i Torneälven. Älven är även ett av få vattensystem inom EU med relativt stark vildlaxstam. Hela den svenska delen av Torneälven, med dess biflöden, är skyddat mot vattenkraftsutbyggnad (4 kapitlet 6§ MB).

Norge

I Bottenvikens vattendistrikt är det totalt nio gränsvattenförekomster mot Norge som angränsar till ett skyddat område.

- WA26184440
- WA25015030
- Särjäsjaure
- Hurrejäkkå
- Katterjaure
- Rostojavri

- Partaljaure
- Tässakenpadajaure

Referenser

- Alanne, M., Bergman, E., Johansson, M., Kangas, M., & Rydström, G. (2014). *TRIWA III – Skogsbrukets påverkan och vattenförvaltningen i Torneälvs internationella avrinningsområde*. Rovaniemi: Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lapland. Hämtat från https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/99023/Raportteja_70_2014.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Art- och habitatdirektivet. Rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter.
- Badvattendirektivet. Rådets direktiv 2006/7/EG av den 15 februari 2006 om förvaltning av badvattenkvaliteten och om upphävande av direktiv 76/160/EEG.
- Badvattenförordning (2008:218).
- Elfvendahl, S., Liljaniemi, P., & Salonen, N. (2006). *The River Torne International Watershed: Common Finnish and Swedish typology, reference conditions and a suggested harmonised monitoring programme*. County Administrative Board of Norrbotten and Lapland Regional Environment Centre. Hämtat från https://www.lansstyrelsen.se/download/18.61dfa31172a239705f2ab18/1599723858850/TRIWA_report.pdf
- HVMFS 2012:14. Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (HVMFS 2012:14) om badvatten.
- Miljöbalk (1998:808).
- Prioämnesdirektivet. Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/105/EG om miljökvalitetsnormer inom vattenpolitikens område och ändring och senare upphävande av rådets direktiv 82/176/EEG, 83/513/EEG, 84/156/EEG, 84/491/EEG och 86/280/EEG, samt 2000/60/EG.
- Prop 2009/10:212. Ny gränsöverskridande överenskommelse med Finland. Stockholm.
- Regeringskansliet.(2020) *Nationell plan för moderna miljövillkor för vattenkraften*. Hämtat från <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/06/nationell-plan-for-moderna-miljovillkor-for-vattenkraften/> den 13 juli 2020
- Vann-Nett. Hämtat från <https://www.vann-nett.no/portal/>
- Vattendirektivet. Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område.
- Vattenmyndigheterna (2013). *Gränsvatten Norge och Sverige: Strategi för internationellt samarbete*. Hämtat från <https://www.vannportalen.no/globalassets/nasjonalt/engelsk/international-river-basins/gransvatten-norge-og-sverige.pdf>
- VISS. *Vatteninformationssystem Sverige*. Hämtat från <https://viss.lansstyrelsen.se/>
- Öhman, C., Elfvendahl, S., Lundstedt, L., Palmgren, E., Luokkanen, E., Puro-Tahvanainen, A., Sallisalmi, V. (2016). *Torneälvens internationella vattendistrikt: Gemensam plan för gränsöverskridande vattenförvaltning 2016-2021*. Hämtat från <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2baa5e3e161e6f221891305c/1526067915859/2016-12-sv-Tornealvens-internationella-distrikt.pdf>
- Översvämningdirektivet. Europaparlamentets och rådets direktiv 2007/60/EG om bedömning och hantering av översvämningrisker.